

Изденүүчү Алиева Канышай Уларовнанын “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн жазылган диссертациясына оппоненттик пикир

1. Алиева Канышай Уларовнанын коргоого сунуш кылган жогорку аталыштагы диссертациясы Кыргызстандын жаш муундарын руханий –адептик жактан тарбиялоонун теориялык жана методикалык негиздерин айкындоого багытталган актуалдуу изилдөө. Азыркы учур шартында үй бүлөдө башталгыч класс окуучуларын руханий –адептик жактан тарбиялоо маселесин этномаданий, илимий педагогикалык аспектерин системдүү анализге алган изилдөө Кыргызстанда жарык көргөн илимий –педагогикалык адабияттарында арасында кездешпейт.

Диссертацияда башталгыч класстын окуучуларын үй бүлөдө руханий – адептик жактан тарбиялоонун актуалдуулугу көп кырдуу коомдук педагогикалык фактыларды, колдо болгон адабияттарды, мектеп практикасындагы абалды жана муктаждыктарды талдоонун негизинде аныкталган. Буга байланыштуу автордун аргументтерин колдоо менен бирдикте өз тарабыбыздан төмөндөгүлөрдү кошумчалагыбыз келет. Бугун адамзат өз акылы менен жасалган коркунучтардын курмандыгы болууда. Учурда катастрофалардын эң коркунучтуусу бул руханий – адептик антропологиялык б.а.. “...адамдагы адамдыктын урап жок болуу катастрофасы”. Азыркы адам пайда алып келүүчү баалуулуктарга көбүрөөк байланып руханий дүйнөнү өгөйлөгөн, адамдык ченем менен алганда “алсыз” бир зат болуп бара жатат. Муну Эмиль Дрюгкейм коомдогу руханий аномия деп атаган. Ушул руханий аномия обол башка факторлор менен бирдикте ата энелик таасир көрсөтүү дараметинин тайыздыгы, балдарды тарбиялоо ишинен оолактоосунан улам пайда болууда. “Ата болдум деп мактанба, адам болдум деп мактан.Ата болсоң акылдуу бол, эне болсоң мээримдүү бол». Экинчиден, Азыркы социологиялык изилдөөлөр боюнча ата энелер балдарга бир күндө 13 минут гана коротот. Ал кыска убакыт да рухий баарлашууга эмес балдардын өз милдеттерин аткарышын катуу көзөмөлдөөгө жумшалат. Тилекке каршы, үн чыгарып окуу, окулгандарды талкуулоо, этикалык сүйлөшүүлөр, интимдүү диалог, бүт үй -бүлө менен кечки сейилдөө өткөн күндөрдүн образына айланып баратат. Ал эми көп ата энеден чыныгы чыдамкайлык жана уюштуруучулук педагогикалык иш аракетти талап кылган ымыркай менен бирдикте чогуу бир нерсе жасоо өтө эле сейрек көрүнүшкө айланып бара жатат.

Ушундан улам изденүүчү Алиева Канышай Уларовнанын Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу диссертациясын бардык жагынан өтө актуалдуу жана келечектүү изилдөө катары баалоого болот.

Иликтөөгө алынган проблеманын көп кырдуу аспектирин талдоо үчүн автор тарабынан социалдык психология, педагогика жана этнопедагогика багытындагы адабияттар жетиштүү талдоого алып алардын идеяларын орундуу колдонууга далалат жасаган. нган.

Изилдөөнүн максаты менен натыйжаларынын ортосунда ички логикалык биримдик орчундуу дооматтарды коюууга мүмкүнчүлүк бербейт. Изилдөөнүн милдеттери, коргоого коюлган жоболор, кортундулар түгөлү менен анын мазмунуна дал келет.

Диссертациялык изилдөөнү максаты - башталгыч класс окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялонун моделин, педагогикалык шарттарын теориялык жактан негиздөө, апробациялоо, практикалык сунуштарды иштеп чыгуу жана ал максатка ылайык төмөндөгү **милдеттерди** аткаруу каралган: башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоо ишин теориялык–методологиялык негизде уюштурууга өбөлгө болуучу руханий – адептик тарбиянын маңызы, мааниси, балдарды адепке тарбиялоодогу үй бүлөнүн детерминанттык ролу тууралуу илимдеги концептуалдуу жоболорду системалаштыруу, жалпылоо, тактоо; башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун максаттык, мазмундук, технологиялык, жыйынтыктарды баалоо деңгээлиндеги структуралык –функционалдык моделин иштеп чыгуу; ата энелердин педагогикалык компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү аркылуу үй бүлөдө бакубат руханий –педагогикалык чөйрө жаратуу, ата энелердин балдарды руханий –адептик жактан тарбиялоо иш аракетин уюштурууга багытталган педагогикалык шарттарын аныктоо; айкындалган шарттардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү жана изилдөөнүн жыйынтыктарынын негизинде илимий- методикалык сунуштарды иштеп чыгуу. Коюлган милдеттер Кыргызстандын педагогикалык илиминин контекстиндеги чечилген маселелердин айдыңынан алып караганда жаңы.

2. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында изденүүчүнүн өзү тарабынан алынган натыйжалар.

Коргоого коюлган диссертация теориялык жактан ыраатуу бардык компоненттери коюлган талаптарга түгөл шайкеш аткарылган изилдөө болуп эсептелет. Алынган натыйжаларды төмөнкүчө мүнөздөөгө болот:

- 1- **натыйжа.** Башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун өзөктүү түшүнүктөрүнө таандык методологиялык жоболор, теориялык көз караштар Кыргызстандын социалдык маданий мейкиндигинин контекстинде ачылып көрсөтүлдү жана такталды.
- 2- **натыйжа.** Башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун максаты, мазмуну, компоненттери, критерийлери, автордук программалык, технологиялык каражаттары, натыйжаларды өлчөө, баалоо инструменттери өз ара көз карандылыктагы структуралык–

функционалдык модель катары теориялык жактан негизделди жана иштелип чыкты.

3- **натыйжа.** Ата энелерди башталгыч класс окуучуларын руханий-адептик жактан тарбиялоо чөйрөсүндөгү билимдерге жана бул процессти уюштуруу боюнча көндүмдөргө ээ кылууну программалык жана процессуалдык жактан камсыз кылуучу педагогикалык шарттары айкындалды.

4- **натыйжа.** Башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун модели жана педагогикалык шарттары эксперимент аркылуу текшерилип илимий – практикалык сунуштар иштелип чыкты.

3. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын, таянактарынын жана корутундусунун негизделгендик жана ишенимдүүлүк даражасы.

Изилдөөдөн келип чыккан теориялык таянактардын ишенимдүүлүгү тиешелүү методологиялык жоболордун жана методдордун жетекчиликке алынышы аркылуу камсыздалган. Диссертант үй бүлө менен мектептердин тажрыйбасын, экспериментти уюштуруу натыйжаларын баалоодо болобу ар дайым белгилүү бир өлчөмдөгү так эместиктерге жана субъективизмге жол бербей турган бири бирин толуктоочу ар түрдүү методдорду колдоно алган. Бул анын изилдөөчүлүк маданиятынын кыйла жетик экендигинен кабар берет.

4. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын (жобосунун), таянактарынын жана корутундусунун жаңылык даражасы.

1- **натыйжа.** *Салыштырмалуу жаңы.* Башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун өзөктүү түшүнүктөрүнө таандык методологиялык жоболор, теориялык көз караштар Кыргызстандын социалдык маданий мейкиндигинин контекстинде толукталып, такталган.

2- **натыйжа.** *Салыштырмалуу жаңы.* Башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун максаты, мазмуну, компоненттери, критерийлери, автордук программалык, технологиялык каражаттары, натыйжаларды өлчөө, баалоо инструменттери өз ара көз карандылыктагы структуралык–функционалдык модель катары биринчи жолу негизделген.

3- **жаңы.** Ата энелерди башталгыч класс окуучуларын руханий-адептик жактан тарбиялоо чөйрөсүндөгү билимдерге жана бул процессти уюштуруу боюнча көндүмдөргө ээ кылууну программалык жана процессуалдык жактан камсыз кылуучу педагогикалык шарттары алгач ирет айкындалган айкындалган жана эксперимент аркылуу текшерилген;

4- **натыйжа.** *Салыштырмалуу жаңы, башталгыч класс окуучуларын үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоо* боюнча илимий – практикалык сунуштарды бул ишти мындан ары өркүндөтүүгө өбөлгө боло алат.

5. **Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык баалуулугу төмөндөгүлөр менен аныкталат:** башталгыч класс окуучуларынын руханий-адептик жактан тарбиялангандыгынын мазмуну, негизги көрсөткүчтөрү, өлчөө жана баалоо критерийлери, диагностикалык инструментарийлери башка изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн; «Үй-бүлөдө баланын руханий-адептик жактан тарбиялоонун ресурстарын активдештирүү», “Үй бүлөдө руханий –адептик тарбиялоо” пакет программалары жана аларды коштогон методдордун системасы ата энелердин педагогикалык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү системасында ошондой эле, ЖОЖдордо болочок мугалимдерди ата энелер менен иштөөгө даярдоо үчүн атайын курстарды иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн.

6. **Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.**

Изденүүчү Изденүүчү Алиева Канышай Уларовнанын “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы диссертациясында көрсөтүлгөн натыйжалар башталгыч класс окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун көп кырдуу аспектерин илимий жактан таанууда жана аларды ишке ашырууда өз ордун таба алат. Алынган натыйжалар белгилүү өлчөмдө ички биримдикке жана логикалык ырааттуулукка ээ. Практикалык сунуштар илимий теориялык жоболорго жана эксперименттик тажрыйба иштеринин натыйжаларына негизделген.

Диссертация белгиленген проблема боюнча жана бир катар жаңы илимий таанымдык натыйжаларды камтыйт. Бул изденүүчүнүн башталгыч класс окуучуларын тарбиялоонун теория жана практикасына кошкон салымын аныктай алат.

7. **Диссертациянын негизги натыйжаларынын, жыйынтыктарынын, корутундуларынын толук жарыяланышы.**

Изилдөөнүн багыты боюнча бардыгы 13 макала жарыяланган. Автордун илимий илимий-методикалык эмгектери изилдөөнүн негизинде формулданган теориялык жоболорду ошондой эле практикалык рекомендацияларды толугу менен өз ичине камтыйт.

8. Диссертациялык жумуштун айрым кемчиликтери катары төмөнкүлөрдү көрсөтүүгө болот:

1. Изилдөөчү диссертациянын алкагында руханий-адептик жактан тарбияланган башталгыч класс окуучусунун критериалдык мүнөздөмөлөрүн жеткиликтүү ачып чечмелеп берсе диссертация олуттуу утушка ээ болоор эле. Мындай билимдер балдарды үй бүлөдө руханий-адептик жактан тарбиялоонун максат милдеттерин аныктоо үчүн өзгөчө маанилүү.
2. Кыргыздардын салттык үй бүлөсүндө кылымдап түптөлүп келген балдарды руханий –адептик жактан тарбиялоого байланыштуу баалуу табылгалар менен тажрыйбалар арбын болгон. Бүгүнкү кыргыз үй бүлөсүн байыртан келе жаткан руханий-адептик баалуулуктардын ташыгычы, улантуучусу катары көргүбүз келет. Ошону менен бирдикте бүгүнкү кыргыз үй бүлөсүндө кайсы баалуулуктарды сактай алдык, эмнелерди жоготтук деген маселе конкреттүү ачыкталса изилдөөнүн баалуулугу дагы артмак эле.
3. Тарбиялоо ишинин логикасына ылайык адамдагы ар кандай сапат анын ичинде руханий –адептик сапаттар ишмердүүлүк процессинде гана калыптанат. Буга байланыштуу диссертацияда үй бүлөдө руханий –адептик кырдаалдарды талдоо, балдардын жоруктарындагы адептен четтеген көрүнүштөрдү анализдөө, адеп, ыйман темасындагы аңгеме маектерди долбоорлоо, оюн жана драма методдору (үй бүлө турмушунан алынган олуттуу окуядагы ата эненин позициясын, чеберчилик дараметин), маек жана талкуулоолор (ата эненин тарбиячылык практикасына байланыштуу фактты жана маалыматты анализдөө ыгын калыптандырууга, өзүнүн оюн билдирүүгө угууга багытталган) сыяктуу методдорго өзгөчө маани берилген. Тилекке, каршы ал методдорду кантип колдонуу боюнча тажрыйбалар теориялык өңүттө жалпыланып калгандай таасир калтырат. Буга байланыштуу аларды колдонмо таризинде тиркеме бөлүмүндө берсе жакшы болоор эле.
4. Диссертациянын текстинде илимий стилистиканын нормаларынан четтеп кеткен жагдайлар арбын.
Арийне аталган кемчиликтер диссертациянын сапатын төмөндөтөт, бирок анын теориялык жана практикалык натыйжаларына олуттуу таасир эте албайт. Алиева Канышай Уларовнанын кандидаттык диссертациясын өз алдынча аткарылган изилдөө катары кароого болот.

Автореферат жана жарыяланган эмгектер негизинен диссертациянын мазмунун чагылдырат жана ага туура келет. Изилдөөнүн мазмуну жана андагы алынган жыйынтык жободогу көрсөтүлгөн критерийлерге толугу менен жооп берет.

9. Изденүүчү Алиева Канышай Уларовнанын “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарына ылайык келет. Ал эми изденүүчү Алиева Канышай Уларовна 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасына татыктуу деп эсептөөгө болот.

Расмий оппонент:

**Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин
профессору, педагогика илиминин
доктору**

А. Алимбековдун колун тастыктайм:



Алимбеков А.